Kultura jako sociologické téma

přednáška 4

Obecná sociologie I: Jedinec a společnost

Marek Skovajsa

Katedra sociologie FF UK

Definice kultury

Kultura = „soubor **postojů, chování a symbolů**, které jsou sdílené velkým množstvím lidí a zpravidla předávané z jedné generace na druhou.“

postoje = přesvědčení, hodnoty, vědomosti, názory, pověry, stereotypy

chování = normy, sociální role, zvyky, obyčeje, tradice, postupy, módní styly

symboly = věci nebo myšlenky nesoucí význam pro danou skupinu; tento význam je přenášen do dalších generací. Mohu jimi být: hmotné objekty, barvy, zvuky, slogany, budovy, území, cokoliv jiného.

Eric B. Shiraev – David A. Levy. 2020. *Mezikulturní psychologie: Kriticky a aplikovaně*. Praha: Academia, s. 31.

Známé definice kultury

Kultura nebo civilizace … je komplexní celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, mravy, obyčeje a všechny další schopnosti a zvyklosti, které si člověk osvojí jako příslušník společnosti.

Culture or Civilization … is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society.

(Edward Burnett Tylor, *Primitive Society,* 1871)

Této neplánovité míchanici, té hromadě kousků nazývané civilizací už historik nebude moci vzdávat pověrčivou úctu.

To that planless hodgepodge, that **thing of shreds and patches** called civilization, its historian can no longer yield superstitious reverence.

(Robert Harry Lowie, *Primitive Society,* 1919)

Co je to kultura? Některé vlastnosti kultury (= K.)

Kultura je u lidských jednotlivců a v lidské společnosti to, co není příroda, nebiologická část lidské existence. Získává se socializací (*enkulturací*) a učením. Je tím, co člověk klade mezi sebe a přírodu.

Vlastnosti kultury:

K. je souhrn výsledků lidské činnosti a také suma schopností, díky kterým lidé mohou svou činností na svět působit.

K. je adaptivní, přizpůsobuje se prostředí, a tím umožňuje člověku přežít.

K. je sdílena ve skupině, kmeni, společnosti, národě … organizaci, *rodině?, dvojici?*

K. je přenášena jako tradice.

K. může být uspořádaná do vzorců: určitý základní kulturní motiv prostupuje celou kulturou.

K. tvoří systémy pravidel, modelů a skriptů pro jednání, které je ve skupině považováno za správné a obvyklé (*kognitivistické pojetí K.*).

Druhy kultury:

Hmotná K. je soubor materiálních objektů vytvořených nebo upravených člověkem.

Symbolická K. je soubor znaků a symbolů, které mají určitý sdílený význam pro danou skupinu.

Proměny termínu „kultura“ (Raymond Williams)

Kultura je jedno ze dvou nebo tří nejsložitějších slov v angličtině (můžeme dodat, že i v češtině).
K. pochází z latinského *cultura* od slovesa *colere* = pěstovat, chránit, uctívat, obývat.
Hlavní význam původně **obdělávání půdy**, pěstování plodin, chov zvířat.
Přeneseně už v Římě (Cicero) **pěstování, kultivace ducha**.

16.-19. st.: K. = (1) **rozvoj člověka a lidského ducha** jako obecný sociální proces zahrnující celé lidstvo

18. st.: Anglie K. = (3) **kultivovanost**, vytříbenost vyšších tříd (*cultured classes*), vysoká x nízká K.
Německo (Johann Gottfried Herder: *Myšlenky k filosofii dějin lidstva*): není jedna K., ale (2) **mnoho kultur** – národní K., lidové K., každá je stejně hodnotná → *vliv na české národní obrození*

<u>Tři moderní významy K.:</u>
1) obecný sociální proces **intelektuálního, sociálního, duchovního a estetického rozvoje** (také *civilizace*)
2) **zvláštní způsob života** určitého národa, skupiny, období /příp. také způsob života lidstva obecně → 1/
3) **umělecká a intelektuální tvůrčí činnost** a její výsledky, umělecká a intelektuální díla.

Další dnešní odvozeniny od *colere*: kultivace, (náboženský) kult, kolonie, Fr. *couture* = šití, výroba oděvů

Raymond Williams. 1976. *Keywords*.

Definice kultury (Alfred L. Kroeber a Clyde Kluckhohn)

– nebude v testu

Američtí kulturní antropologové Kroeber a Kluckhohn (už v roce 1952) našli a analyzovali 161 definic kultury, které rozdělili do následujících skupin:

1. **deskriptivní:** zdůrazňující výčet složek kultury;
2. **historické:** zaměřené na tradice a mezigenerační sociální přenos;
3. **normativní:** zaměřené buď na pravidla a způsoby chování, nebo na hodnoty a ideály a jimi utvářené chování;
4. **psychologické**: zdůrazňující roli kultury jako formy přizpůsobení se prostředí a nástroje řešení problémů; učení; nebo zvyk
5. **strukturální:** zaměřené na kulturu jakožto uspořádaný celek nebo vzorec;
6. **genetické:** zaměřené na kulturu jakožto artefakt nebo produkt lidské činnosti.

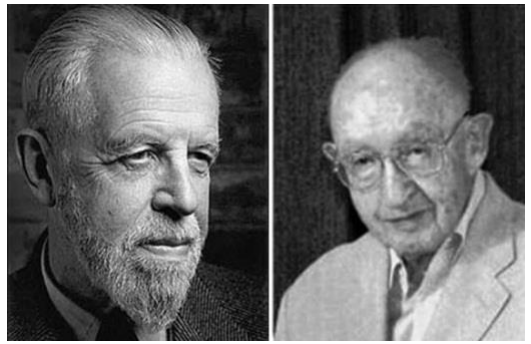

Svou vlastní definici kultury K + K formulovali takto:

„Kultura sestává z explicitních a implicitních vzorců chování a vzorců pro chování, získaných a přenášených symboly a tvořících výlučný výdobytek lidských skupin, včetně jejich ztělesnění v artefaktech; podstatné jádro kultury sestává z tradičních (tj. historicky odvozených a vybraných) idejí a zejména k nim přidružených hodnot; kulturní systémy lze na jedné straně pokládat za výsledky jednání, na straně druhé za podmiňující prvky dalšího jednání."

Kroeber, Alfred Louis – Clyde Kluckhohn. 1963. *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Vintage Books. (Pův. vyd. 1952), s. 357.

Pojetí kultury (podle Zygmunta Baumana)

Zygmunt Bauman, *Kultura i społeczeństwo*. Varšava 1966; Zygmunt Bauman, *Culture as Praxis*. London 1973.

Bauman 1973	*pojetí kultury (K.)*	*Bauman 1966 a čs. sociologie k.*	*související problémy*
hierarchické	K. (také civilizace) je vyspělý, vytříbený, rafinovaný, civilizovaný způsob života.	**axiologické**	Jsou někteří lidé hodnotnější než jiní na základě svého vzdělání/kultivovanosti? Je rozdíl vysoký vs. nízký vkus platný? *Distinkce* (Pierre Bourdieu)
diferenční	Kultury v množném čísle: způsoby života, zvyky, hodnoty různých společností a skupin.	**distributivní**	Jsou některé K. hodnotnější? *etnocentrismus, eurocentrismus* **kulturní relativismus**: existují univerzální morální normy? *demokracie, lidská práva x infanticida, kanibalismus, incest*
generické	K. je soubor atributů, které odlišují lidský rod (genus) jako celek od ostatních živých bytostí.	**atributivní**	*nature vs nurture*: vliv biologických (genetických) faktorů vs. vliv prostředí. Místo kultury v evoluci: koevoluce, teorie memů. *nature vs culture:* je platný dualismus člověk – příroda? Vyděluje kultura člověka z přírody? Co např. kultury zvířat?

1. Která pojetí kultury podle Williamse a Baumana najdete na tomto obraze?

2. Čím obraz napomáhá lepšímu pochopení protikladu lidská kultura / příroda? Čím naopak tento problém spíše zakrývá?

Cassius Marcellus Coolidge: *His Station and Four Aces* (1903), z cyklu *Dogs Playing Poker*

Kulturní integrace

Kulturní integrace: kultury nejsou nahodilým souborem nesouvisejících prvků; prvky jsou uspořádány a tvoří jednotný celek. Na základě celku dostávají prvky svůj smysl a místo.

K.i. na úrovni životních forem: součásti kultury mají společný styl; symboly, hodnoty, normy a způsoby chování se navzájem doplňují a podporují.

K.i. na logické úrovni: mezi prvky kultury neexistují logické rozpory (*např. hodnota rovnosti vylučuje podporu neomezených nerovností*).

Vzorce kultury (*patterns of culture*) – Ruth Benedictová
= vnitřně konzistentní konfigurace prvků kultury: hodnot, ideálů, společenských forem, estetických norem atd.

Kultury jsou **„osobnosti napsané velkými písmeny“.** (Margaret Meadová)
„Kultura je stejně jako jednotlivec více méně konzistentním souborem myšlenek a činů.“ (48)

Kultura je integrovaná na základě výběru prvků a osobnostních rysů podřízeného určitému hlavnímu cíli.

Ruth Benedictová. *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, 1999 [1934].

apollinská kultura X **dionýská kultura**

mírumilovnost, skromnost, racionalita, sebeovládání, zdrženlivost, soulad, spolupráce, sdílení, lpění na tradicích
Zuñiové, Nové Mexiko

agresivita, emocionalita, výbušnost, překračování hranic, extáze hierarchie, soutěživost, boj o prestiž
Kwakiutlové, Britská Kolumbie

Kritika: kulturní integrace je považována za umělý konstrukt a za výsledek přílišného zjednodušování. Jako protiargument se zdůrazňuje individuální variabilita *v rámci kultury (Robert Lowie aj.). Ale otázka souvislostí mezi prvky kultury je stále aktuální.*

pojetí K. orientované na jednání: kulturu tvoří symboly skutečně užívané v konkrétních situacích = *C. Geertz*

x **kognitivistické pojetí K.**: kulturu tvoří pravidla, mentální modely, „zásoby vědění“ pro jednání

Kultura podle Clifforda Geertze

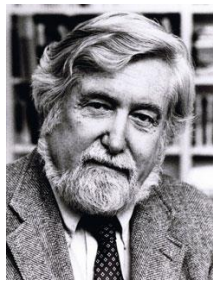

Kulturní vzorec = systém nebo soustava symbolů

Kulturní vzorce jsou **vnější zdroje informací**, tj. „leží mimo hranice individuálního organismu jako takového, v intersubjektivním světě běžného chápání.“ (108)

„**Kulturní vzorce** mají dvojí vnitřní aspekt: **dávají** sociální a psychologické **realitě význam**, to znamená objektivní konceptuální formu, jak tím, že

a) se podle ní utvářejí,

= **model něčeho** (jen kultura)

b) tak tím, že ji přetvářejí podle sebe.“ (110, upraveno)

= **model pro něco** (také např. geny)

„Pojem **kultura** … označuje historicky předávaný vzorec významů obsažených v symbolech, systém zděděných pojetí vyjádřených v symbolické formě prostředky, kterými lide komunikují, zachovávají a rozvíjejí svou znalost života a postoj k němu.“ (105)

„**Symbol** je označení jakéhokoliv objektu, činu, události, vlastnosti nebo vztahu, který slouží jako nositel pojmu - tento pojem je „významem“ symbolu.” (107)

„Symboly jsou hmatatelná vyjádření myšlenek, abstrakce ze zkušenosti zachované ve vnímatelné formě, konkrétní ztělesnění myšlenek, postojů, soudů, tužeb nebo věr.“ (107)

Kulturní činnosti [tedy činnosti, při nichž lidé užívají symbolických forem] jsou sociální události; jsou veřejné a pozorovatelné. (107-8)

Náboženství *jako kulturní systém je:*

„1) systém symbolů, které

2) v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající

nálady a motivace tím, že

3) formulují pojmy obecného řádu bytí a

4) obdarují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že

5) se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické.“ (107)

náboženský rituál na Jávě

Geertz, Clifford. „Náboženství jako kulturní systém.“ In *Interpretace kultur*. Praha: Slon 2001, zvýraznění vlastní.

Pojetí kultury v sociálních vědách

A) holistická pojetí: K. je celý *způsob života* společnosti, „*a way of life*“ ve všech jeho aspektech — sociální antropologie

K. zahrnuje materiální artefakty, vzorce chování, instituce i symbolické a subjektivní prvky — metoda: zúčastněné pozorování v komunitách, etnografie

hmotná/materiální k.: hmotné výsledky kulturní produkce, včetně nástrojů produkce

x

symbolická k.: symboly, ideje, normy, hodnoty, přesvědčení, vzorce chování a rituály

B) sémiotická, symbolická, interpretativní pojetí: sdílené významy, kulturní struktury

metoda: interpretace („čtení“) kulturních textů — sémiotika, sociologie

C) na úrovni jednotlivců: postoje, hodnoty, přesvědčení (*beliefs*) zastávané jednotlivci — sociologie

metoda: srovnávací výběrová šetření kulturních rozdílů — sociální psychologie

---

Poznámka: rozdělení výše nelze ztotožňovat s distinkcí, kterou užíval Georg Simmel:

objektivní, věcná kultura x subjektivní, osobní kultura — nesoulad mezi subjektivní a objektivní kulturou = **tragédie kultury**

Kultura v současné sociologii: místo kulturních významů ve společnosti

– nebude v testu

Sociology understands culture as the **languages, customs, beliefs, rules, arts, knowledge, and collective identities and memories** developed by **members of all social groups** that make their social environments meaningful. **Sociologists study cultural meaning** by exploring individual and group communication; meaningfulness is expressed in **social narratives, ideologies, practices, tastes, values, and norms** as well as in **collective representations and social classifications**.

Sociology also studies the **production, diffusion, reception, evaluation, and application of cultural meaning** across institutions, organizations, and groups, including **how cultures differentiate racial, ethnic, and class groups**, and the role of culture in **producing inequalities and group boundaries**.

(web American Sociological Association, 2020)